

Estetika in literatura: ontološki in antropološki vidiki (predgovor)

Alen Širca

Med prototipske zasnove zahodne estetike spada Diotimin govor o človekovem vzponu k Lepoti, ki ne doseže izpolnitve, »dokler končno ne pride do onega Nauka, ki ni nauk o ničemer drugem razen o onem Lepem, in na koncu ne spozna Tega samega, kar je Lépo« (Platon, *Simpozij*). Ta metaontološka perspektiva, ki Lépo premišlja v absolutni povezanosti z Resničnim in Dobrim, se v apofatičnih filozofsko-religijskih izročilih ohranja vse do današnjih dni. Literatura je del teh izročil, kolikor je v njeni pomenski odprtosti priklicana absolutna odprtost ustvarjalnega Prapočela. Najpozneje v novem veku pa na Zahodu prevlada drugačna ontologija lepega s prav tako starimi koreninami, kot so platonske: subjektova prilastitev ustvarjalnih potencialov v procesu njegovega postopnega osamosvajanja. Ta tradicija doseže vrhunec v (post)modernih projektih družbene diferenciacije in estetske samouresničitve. V svobodi umetniškega polja se povezave med lepim, resničnim in dobrim pokažejo v novi luči. Njihove pojavne oblike segajo od pragmatične instrumentalizacije do radikalne de pragmatizacije.

Članki tematskega sklopa z naslovom »Estetika in literatura: ontološki in antropološki vidiki« raziskujejo zapletene povezave med estetiko, etiko in epistemologijo znotraj literature, pri čemer upoštevajo najrazličnejše kontekste. Obravnavajo različna področja sodobne literarne estetike, ki se kot inherentno interdisciplinarna panoga povezuje s filozofijo, zgodovino umetnosti, teologijo, sociologijo, antropologijo in drugimi področji. Z veliko gotovostjo je mogoče trditi, da izbrani prispevki, javno predstavljeni 6. in 7. septembra 2022 na 20. mednarodnem komparativističnem kolokviju v okviru Mednarodnega literarnega festivala Vilenica, predstavljajo mozaik študij primerov, ki daje plodno podlago za nadaljnje raziskave.

Veit Lindner, prvi avtor tematskega sklopa, se pogloblja v literarno zvrst eseja, pri čemer se posebej osredotoča na delo Octavia Paza »El mono gramático«. Gre za izjemno večplasten tekst, ki se izmika preprostim opredelitvam. Vendar Lindnerjeva natančna analiza uspe pokazati, kako Paz s pomočjo hindujske mitologije vzpostavlja etično-estetski projekt, ki subjekt sili v to, da se spopada z različnimi kompromisi, kar pripelje do ovedenja njegove neizpolnjenosti in fragmentarnosti.

Takšen »postmoderni« *tour de force* lahko ne nazadnje razumemo kot lekcijo sodobni estetiški teoriji, da je (esejistična) subjektivnost kljub svoji krhkosti vendarle vselej tudi performativno samokritična.

Naslednja avtorica, Elisabeth Flucher, se loteva osrednjega problema zahodne estetike, saj raziskuje tradicionalne meje med filozofijo in poezijo. Pod njenim drobnogledom je Nietzschejeva »Pesem o melanholiji« (pozneje naslovljena kot »Samo norec! Samo pesnik!«), o kateri prepričljivo trdi, da predstavlja kompleksno razmerje do resnice, ki vključuje tudi preseganje dihotomije med poezijo in filozofijo, pri čemer izhaja iz zgodovinske semantike melanholičnega norca iz Shakespearjevih dram.

Razmerje med literaturo in slikarstvom tematizira Milovan Novaković. Ta v svojem prispevku predstavi razumevanje slikarstva in vloge umetnostnega zgodovinarja D. H. Lawrencea, pri čemer ugotavlja, da je angleški literat umetnost razumel v okviru svojega edinstvenega ontološkega gledišča, in sicer kot izraz polarnih, nasprotujočih si sil. Čeprav je verjel, da v zahodni umetnosti prevladujejo svetloba in (racionalne) ideje, je v nekaterih umetniških delih prepoznaval tudi protipol teme in čutnega. Novaković ugotavlja, da je Lawrence skušal te nasprotujoče si elemente uskladiti prav v svojih literarnih besedilih, pri čemer je še posebno rad poudarjal prav telesne, taktilne in »temne« elemente, ki jih je zahodna metafizika poskušala omiliti.

Prispevek Vesne Kondrič Horvat odpira vprašanja družbenih pogojev literarne estetike. Avtorica v svoji raziskavi Erike Pedretti, švicarske pisateljice s poreklom iz Sudetov, ki je znana po svojih eksperimentih z jezikom in avtobiografskim pisanjem, ugotavlja, da njena literarna dela kažejo na spopad z izzivi sodobne družbe in ponujajo nekakšno transkulturno izkušnjo. Analiza razkriva, kako se lahko konkretne osebne izkušnje preoblikujejo v prepričljivo (estetsko) fikcijo, obenem pa prevprašujejo ustaljene družbene norme.

Naslednji avtor, Milosav Gudović, se v svojem članku pogloblja v to, kar bi lahko poimenovali apofatična estetika. Njegov »poseben primer« je poetologija Semjona Franka, s poudarkom na konceptu nedoumljivega. Gudović ugotavlja, da je skladno s Frankovo (meta)ontološko mislijo nedoumljivo kot tako prvobitna resničnost, ki se izmika vsakršni opredelitvi. Poezija v svoji najčistejši obliki pa je izraz in odtis tega nedoumljivega prek literarnega jezika.

Brane Senegačnik se v zadnjem članku tematskega sklopa osredotoča na lirično poezijo. Po njegovem mnenju se ta vrsta poezije dandanes v sodobni kulturi sooča z različnimi težavami, in sicer zaradi tega, kar avtor imenuje antropološka redukcija. Ta pa po njegovem vodi v

težje razumevanje in marginalizacijo lirike. Avtor vztraja, da je temeljno vprašanje lirike v resnici vprašanje ontologije sebstva. V sodobni kulturi in književnosti naj bi bila človeška subjektivnost pogosto zapletena v površinske igre, medtem ko naj bi pristna lirika v temelju delovala na predrefleksivno (nepredmetno) zavest. Avtor odločno trdi, da lirična poezija vodi bralce v »globino«, saj vzpostavlja razmerje sebstva s samim seboj in z resničnostjo kot celoto.